

ROMÂNIA ȘI PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ÎN PERCEPȚIA MEDICULUI MILITAR RAUL DONA

Petre DIN¹

ROMANIA AND THE WORLD WAR I IN THE MILITARY DOCTOR'S APPROACH RAUL DONA

ABSTRACT

The unique journal of the military doctor Raul Dona is a view of the Romanian society confronted with the difficulties of the First World War where the author vigorously criticizes the phenomena of the speculation, corruption and misery from the hospitals. The notes are edited in a letter form addressed to his family, from which his concerns to protect his family emerge, but also the dramatic moments that the Romanian society was passing through from an economic, social and political perspective.

His notes depict the war's dramas, with the frustrations and disappointments caused by the food, wood and medicine shortage and the soldiers attitude against the war. The Romanian soldiers are perceived as being optimist and strong, while the officers were demanding the transfer in the medical committee to the auxiliary and sedentary service. Also, Raul Dona offers pieces of information upon the desertion of Sturdza the commander to the enemy, the former son of the prime-minister of Romania Dimitrie A. Sturdza and the lieutenant-commander Crăiniceanu, the general's son, Grigore Crăiniceanu. These pieces of information are presented as being a dishonor for a family of soldiers, especially during the war situations.

Keywords: Raul Dona, First World War, Romanian, Journal, Hospitals.

Obiectul acestui studiu este prezentarea evenimentelor Primului Război Mondial, în care România s-a implicat pentru realizarea idealului național de făurire a României Mari, în viziunea unui martor ocular, Raul Dona.

Pentru o percepție adecvată a acestui studiu se impune o prezentare sumară a biografiei autorului acestor memorii. Născut în anul 1873, tatăl său fiind generalul Nicolae Dona, care a participat la Războiul de Independență, iar mama sa Emilia Dona, Raul Dona a îmbrățișat profesia de medic, începându-și cariera în 1898 la Roșiori de Vede, în județul Teleorman. La finalul mai multor etape de pregătire profesională, se căsătorește la 7 februarie 1916 cu Niculina Delavrancea, cea de-a treia fiică a scriitorului, avocatului și omului politic Barbu Ștefănescu-Delavrancea. După doi ani de neutralitate (1914-1916), România se implică în Primul Război Mondial în alianță cu Antanta, eveniment care l-a determinat pe eroul nostru să se deplaseze pe itinerariul Cernavodă, Valea Oltului sau Bicăzului unde trebuia să trateze un nu-

¹ Profesor, doctor în istorie, Liceul Teoretic „Gheorghe Lazăr”, Avrig;
e-mail: petre_din@yahoo.com.

măr mare de răniți în condiții inumane². Este un moment dureros al evenimentelor războiului, când serviciile medicale românești se confruntă cu un aflux masiv de răniți, ceea ce evidențiază precaritatea sistemului medical, dar și eforturile excepționale ale personalului medical.

Keith Hitchins subliniază că ocuparea Craiovei de către trupele Puterilor Centrale și victoria forțelor austriece și germane împotriva armatei române între 30 noiembrie și 3 decembrie 1916, pe râurile Argeș și Neajlov, a determinat o retragere generală³. Astfel, familia Delavrancea se retrage la sfârșitul toamnei anului 1916 în Moldova și anul 1917 îl găsește pe medicul Raul Dona la Vaslui, împreună cu soția și fițița sa în vârstă de câteva luni. Acesta este contextul în care încep primele însemnări ale jurnalului său, la 29 ianuarie 1917, dată care marchează sărbătorirea celor trei luni ale fițiței botezată, de asemenea, tot Niculina, și se finalizează la 12 noiembrie 1918, odată cu retragerea precipitată a germanilor din București⁴.

În etapa descriptivă a studiului menționăm că soția sa, Niculina Delavrancea Dona, era licențiată în litere, dar și absolventă a Școlii de Belle Arte din București, unde s-a bucurat de îndrumarea profesorului și artistului plastic Ipolit Strâmbu. Iulia Vladimirov, autoarea prefaței volumului, afirmă că în perioada 1913-1914 și-a definitivat studiile la Paris coordonată de pictorul francez Francois Biloul. Realizările artistice ale Niculinei Delavrancea Dona s-au bucurat, încă de la început, de aprecierile criticilor de artă⁵.

Jurnalul lui Raul Dona este o veritabilă panoramă a societății românești devastată de dificultățile războiului de întregire națională, de privațiunile vieții de refugiat în Moldova și de fenomenele de speculă generate de comercianți. Însemnările sunt redactate în formula unor scrisori adresate familiei, din care reiese atât preocuparea constantă de a-și proteja soția și fițița de suferințele războiului, dar și momentele dramatice pe care le parcurgea ethosul românesc. Astfel, în scrisoarea din 29 ianuarie 1917, de la Vaslui, evidențiază penuria de lemne, pâinea infamă de război veche de trei zile și calitatea deficitară a lemnului achiziționate de la evreul speculant. Autorul reliefează că România a fost invadată simultan de cinci adversari: bulgar, turc, german și austro-ungar⁶.

Din perspectiva imagologiei sociale, R. Dona dovedește reale calități în explicarea percepției atribuită de localnicii moldoveni refugiaților munteni: „Ne scum-pesc prețurile, ne mănâncă și consumă tot. Din cauza lor nu ne poate merge bine – ne vindem, cari avem, tot ce avem mai prost, tot ce nu s-ar cumpăra în alte timpuri, vindem acum pe prețuri fantastice, toate mardalele sunt la preț - căci refugiații au nevoie. (...) pă ei deci să-i jupuim fără milă”⁷.

² Iulia Vladimirov, *Prefață*, în Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar 1917-1918*, ediție îngrijită de Iulia Vladimirov și Viorica Milicescu, prefață și note de Iulia Vladimirov, cuvânt înainte de Viorica Milicescu, București, Editura Humanitas, 2018, p. 11.

³ K. Hitchins, *Scurtă istorie a României*, traducere de Lucia Popovici, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 174.

⁴ Iulia Vladimirova, *op. cit.*, p. 11-12.

⁵ *Ibidem*, p. 12.

⁶ R. Dona, *op. cit.*, p. 22.

⁷ *Ibidem*, p. 23.

Textul uzitat de autor exprimă capacitatea acestuia de a valorifica elemente ale imaginarului social, cu scopul de a genera trăiri afective puternice și pentru a edifica ceea ce numește Simona Nicoară întâlnirea cu celălalt. Colectivitățile se eschivează pentru a-și conserva vanitățile, să-și chestioneze propriile vulnerabilități, dar identifică cu lejeritate defectele alterităților⁸. Conform acestui profil imagologic muntenii sunt culpabilizați prin refugiul lor în Moldova de scumpirea prețurilor și de precaritatea regimului alimentar. În această logică a imaginarului dificultățile cotidiene sunt explicate prin existența unui ținut ispășitor care provoacă eșecul unei colectivități⁹. Fiind în imposibilitatea de a se aproviziona cu mărfuri, negustorii își comercializează produsele la prețuri exorbitante pentru a-și diminua pierderile. În acest context, laptele cel mai necorespunzător se comercializează cu 1,30, 1,60 sau 2 lei litrul, oul 50 de bani, găina 6 sau 7 lei, dar aceste produse sunt dificil de achiziționat. Pâinea este oribilă, cu făină degradată, iar untura și brânza lipsesc în mod frecvent din alimentația unei familii în timp de război. Ceea ce devine mai dramatic în viziunea lui Raul Dona este faptul că autoritățile nu se implică în restabilirea ordinii și că speculanții își impun arbitrarul în livrarea bunurilor către populație¹⁰.

Digresiunile medicului militar continuă în aceeași notă critică la adresa imoralității speculanților. Este invocat comportamentul abuziv al evreului care vinde pastrama la 8 lei kg, vinul, poșirca infamă la 3 lei și le comercializează cu mofturi¹¹. Aserțiunile acestuia se inserează viziunii lui Dan Berindei, care preciza că anumite stări tensionate s-au produs între români și evrei încă din perioada de realizare a unității Moldovei și Țării Românești, și a domniei lui Cuza din cauza fenomenului de renaștere națională ce s-a derulat în Principatele Unite. Un fapt este cert că în această etapă a crescut rolul economic și social al evreilor, mai ales în Moldova, că a avut loc o coabitare între cele două populații și că în majoritate relațiile acestora s-au fundamentat pe baza unei colaborări¹².

Evreii sunt prezentați de R. Dona în ipostaza de speculanți care prin prețurile practicate vizează ruina materială a românilor. Suntem îndreptățiți să afirmăm că acesta nu-i culpabilizează pe evrei pentru etnia lor, ci pentru că recurg la comercializarea produselor la prețuri mai mari decât ale pieței. Tonul său nu este vehement, ci surprinde în mod critic aviditatea evreilor, dar nu numai a lor. Aceeași critică este adresată, în egală măsură, tuturor comercianților care tind să acumuleze averi pe fundalul nefavorabil al războiului.

Jurnalul medicului militar are virtuți literare, căci el este exponentul elitei intelectuale ce înfățișează tragedia războiului prin mijloace artistice. Însemnările lui R. Dona cuprind în fond drama societății românești care traversează angoasele, frustrările, experiențele și dezamăgirile provocate de Marele Război ce a condus la fărâmițarea României Mari. Conținutul scrisorii invocă cu o sinceritate dezarmantă privațiunile

⁸ Simona Nicoară, *Națiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, p. 207.

⁹ *Ibidem*, p. 215.

¹⁰ R. Dona, *op. cit.*, p. 23-25.

¹¹ *Ibidem*, p. 25.

¹² Dan Berindei, *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 242.

generate de lipsa apei care alimentează robinetele doar o oră dimineața și lipsa lemnelor: „Din toate lipsurile, focul a fost cel mai chinuitor. Goana după lemne, milogeala și amănările m-au făcut să am un fel de delir de lemne: nu mă mai gândeam decât la lemne, eram continuu preocupat de ideea de a găsi mijlocul să mă aprovizionez cu lemne, să nu-mi răcească leninul și măicuța lui scumpă și dulce, care e și ea chinuită de atâtea lipsuri”¹³.

Însemnările sale inventariază nu numai dificultățile economico-sociale, ci și pr cele asociate mitocăniei proprietarilor la care locuiesc. Climatul tensionat evidențiază lipsa empatiei față de suferințele refugiaților, care se manifestă prin gesturi ce trădează grosolanăia acestora. Refuzul unui topor pentru a tăia lemne sub motivul că se deteriorează toporul, refuzul împrumutării unei cratițe tocmai când i-ar fi utilă și familiei sale, furtul lemnelor achiziționate cu dificultate, închirierea unei camere la un preț și la momentul plății solicită prețul dublu motivând că aceștia au fost termenii înțelegerii, sunt tot atâtea exemple de comportament neloial din partea proprietarilor. Din această perspectivă, Raul Dona manifestă afinități față de filosofia lui Friedrich Nietzsche, susținând că dreptul forței domină relațiile din societate, în ciuda utopiștilor filosofiei războiului. Forța este asociată dreptului, iar celelalte teorii rămân un deziderat la nivelul gândirii naivilor¹⁴.

Vasile Boari consideră că Nietzsche s-a dorit un reformator în viziunea căruia acumulările de secole în planul valorilor culturale au inhibat voința de putere, percepută ca singura modalitate ce conduce spre supraom, unicul obiectiv în numele căruia umanitatea trebuie să se simtă capabilă de a se sacrifica. Nietzsche crede fără disimulare în acțiunea celor „tari” și nu întâmplător ideile sale erau considerate o filosofie a violenței, iar pesimismul privind ființa umană se exprimă sub forma unei concepții antiumaniste¹⁵.

Autorul subliniază că suferințelor frontului, cărora li se adaugă cele ale vieții cotidiene, îl descurajează adesea și numai gândul la familie îl motivează să reziste. Confesiunea sa este cutremurătoare prin onestitate și asumarea suferințelor războiului: „Am stat nopți rezemat de copac în ploaie, ud și înghețat, tremurând de frig, de foame și obosit de nesomn – când eram pe front; după asta, acum vin privațiuni exasperante cari amenință de a deveni din ce în ce mai mari”¹⁶. Dincolo de retorica pacifistă care și-a propus să transmită posterității imaginea unor confruntări considerate de români ca indispensabile în făurirea României Mari, avem exprimată în deplinătatea sa condiția mai mult decât precară a militarului român în timp de război.

Acest jurnal, în pofida faptului că autorul se consideră lipsit de stil și de formă literară, emană preocuparea constantă pentru ocrotirea familiei. Existența sa vizează evitarea suferințelor de către fiica și soția sa, percepută în modelul de devotament și de atenție delicată acordată familiei. Însemnările medicului militar Raul Dona sunt și un emoționant mesaj împotriva insecurității și nenorocirilor cotidiene determinate de

¹³ R. Dona, *op. cit.*, p. 25.

¹⁴ *Ibidem*, p. 26.

¹⁵ Vasile Boari, *Filosofia și condiția morală a cetății. O cercetare a problematicii cetății în filosofia antică și modernă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991, p. 296-298.

¹⁶ R. Dona, *op. cit.*, p. 27.

război, dar și o pledoarie pentru o viață mai bună pentru creșterea și educarea fiicei sale¹⁷.

Ilustrative pentru starea de revoltă față de mizeriile condiției de refugiat sunt însemnările din 2 februarie 1917, unde admonestează absența onestității funcționarilor administrației publice și vituperează împotriva lipsei controlului asupra negustorilor, speculanților și măcelarilor. Nu poți obține carne din piață doar dacă aștepti 3-4 ore cu riscul de a te infecta cu păduchi, căci măcelarul o repartizează celor din înalta societate. În concepția autorului indiferența structurilor de conducere incumbă o revoltă deoarece este mizerabilă atotputernicia unor indivizi protejați de legislația stării de război. Relevant în acest sens îl reprezintă faptul că țăranul dorește să-și comercializeze găina cu 10 franci, care este și bolnavă sau nu merită prețul din cauza slăbiciunii sale, deficiența ziarelor ce informează asupra comunicatelor oficiale: „Tipograful publică informațiile utilizând o hârtie infectă și o vinde cu 10 bani. Instrucțiunile oficiale anunță că aceasta este gratuită, dar este dificil de achiziționat, căci trebuie să fi în stradă la ora respectivă, astfel riști cumpărarea ziarului”¹⁸.

Tonul de nemulțumire generală este constant și el reflectă inegalitățile în repartizarea proviziilor de primă necesitate și abuzurile care sunt impuse pentru obținerea oricărui serviciu obișnuit. Este dezgustător cum unele persoane obțin misiuni în străinătate și servicii bine retribuite, cum bolnavii suferă de frig în spitale unde sălile au temperaturi de -15, -10 grade și bolnavii mor de frig. Este revoltătoare și situația luptătorilor bolnavi care sunt tratați în spitale, în frig, în viscol, și așteaptă 5-6 ore pentru a fi repartizați la diverse specialități¹⁹.

Diatriba sa este tot mai vehementă și ea sporește exponențial cu realitățile dramatice ale societății românești, care se confruntă tot mai mult cu imobilismul factorilor de conducere: „Adesea trimete bolnavi la un spital unde i s-a spus că sunt 8 locuri vacante și, când ajung nenorociții rebegiți, sunt refuzați, îi aduce înapoi, mor de frig în sanie, alții gem, plâng, imploră să fie băgați undeva «să nu-i mai poarte prin frig». Halal de așa îngrijire! Ce fac cei mari? De ce nu rechiziționează localuri noi pentru plasarea acestor nenorociți? Nu știu oare? Ori nu vor? Răspunsul este: știu și răștiu, dar ei nu suferă de nimic ... nu se face nimic”²⁰.

Textul uzitează ideea că autorul fiind medic este firesc ca nemulțumirile și frustrările să se adreseze în special realităților din serviciul sanitar. Revolta este concretă, vehementă și provocată de lipsa încălzirii de pe urma căreia suferă bolnavii și personalul medical. Când sunt totuși alimentate cu lemne, spitalelor le sunt repartizate lemn de tei și răchită. În astfel de condiții nu se poate fierbe apa destinată dezinfectiei rănilor sau spălării mâinilor. Dar ce devine și mai revoltător este că spitalele nu sunt aprovizionate cu săpun, care lipsește și în Vaslui. După ce se curăță rănilor de puroi, de infecție, este dramatic că nu le poți spăla cu săpun. Explicația acestor deficiențe constă în faptul că personajele favorite își fac provizii, în aceeași manieră cum s-a procedat cu zahărul în București în iarna anterioară²¹.

¹⁷ *Ibidem*, p. 28.

¹⁸ *Ibidem*, p. 30-32.

¹⁹ *Ibidem*, p. 34.

²⁰ *Ibidem*, p. 34-35.

²¹ *Ibidem*, p. 36.

Imaginea cutremurătoare a funcționării spitalelor românești, dezordinea, deficiențele înregistrate în administrația publică denotă insuficienta pregătire pentru război a României. Ioan Bolovan recunoaște că armata română nu era pregătită să reziste unui front atât de vast și nu era înzestrată în anul 1916 conform exigențelor unui război modern. Retrospectiv lansează întrebarea care din statele implicate în primul conflict de dimensiuni mondiale era pregătit pentru a rezista tuturor aspectelor militare, sociale, demografice ce le implică un asemenea război. A fost o singură țară care să dețină soluții adevărate tensiunilor războiului, atât în tranșee, dar și pe frontul intern?²² În mod evident, confruntat cu traumele războiului și înfrângerile militare, medicul R. Dona denunță corupția și dezordinea existentă la nivelul societății românești și lipsa solidarității naționale în susținerea efortului de război al României.

Prin comparație cu relatările acestui medic militar, memoriile lui Sextil Pușcariu surprind aceeași realitate în Transilvania, unde privațiunile regimului alimentar devin îngrijorătoare. Totuși, constatările sale nu conțin o critică acerbă a administrației austro-ungare, ci exprimă statistic creșterea prețurilor și diminuarea nivelului de trai al populației. O posibilă explicație ar fi aceea că reputatul filolog, lingvist, istoric literar și profesor universitar nu a fost implicat direct în prima linie pe frontul sârbesc și italian ci la aprovizionare. Ion Bulei subliniază că interferența acestuia cu realitățile frontului se realizează de la distanță și fără pericol. Exigențele vieții de militar sunt îndeplinite de Sextil Pușcariu, dar fără o implicare afectivă deosebită, căci nu este înzestrat cu veleități de războinic. Aceasta ar fi o posibilă argumentație pentru faptul că descrierile sale nu evidențiază sentimentul de insecuritate al implicării într-o conflagrație de dimensiuni mondiale. În viziunea lui Sextil Pușcariu drama umanității confruntată cu vicisitudinile războiului se estompează adesea în fața frustrărilor provocate de timpul pierdut, idee ce conferă acestuia sentimentul de franchețe și de consecvență în exprimarea opiniilor²³.

Esențială pentru starea de spirit a autorului este scrisoarea din 7 februarie 1917, în care subliniază împlinirea unui an de la căsătorie, ceremonialul nunții având loc la proprietatea de la Dragosloveni a scriitorului Alexandru Vlahuță. Ca un element de detaliu a fost alaiul de țărani în costume naționale, cu panglici, care i-au însoțit până la biserica din localitate și înapoi. Mărturisește că a avut încredere în căsătoria cu Niculina Delavrancea și realitatea nu i-a dezmințit previziunea, căci soția este înțeleghătoare și inteligentă, și nu-și poate imagina fericirea decât împreună cu aceasta²⁴.

De asemenea, caracteristic celei de-a doua scrisori este modificarea registru-lui tematic al însemnărilor sale. Odată cu apropierea primăverii anului 1917, reluarea operațiunilor militare împreună cu trupele rusești împotriva Puterilor Centrale devine o preocupare constantă la nivelul mentalității românilor. În acest context este satisfăcut de vigilența sporită a autorităților române care au început să-i identifice și să-i pedepsească pe spioni, prin executarea lor. Vinovați erau evreii români care îi infor-

²² Ioan Bolovan, *Primul Război Mondial și realitățile demografice din Transilvania. Familie, moralitate și raporturile de gen*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015, p. 143.

²³ Ion Bulei, *Cuvânt înainte*, în Sextil Pușcariu, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, București, Editura Minerva, 1978, p. VII-VIII.

²⁴ R. Dona, *op. cit.*, p. 39.

mau pe germani în chestiuni militare²⁵. Refractor oricăror acte perfide de spionaj Raul Dona se pronunță cu vehemență împotriva lor și aprobă inițiativele punitive ale oficialităților române: „S-a găsit în dublura hainei lor liste de chestiunile la cari aveau să răspundă, să cerceteze și numărul de ordine: la unul B.C. 103 și la altul B.C. 105 – adică București, al 105-lea spion, după mărturisirile lor”²⁶.

Precaritatea condițiilor alimentare, situația dificilă din spitale și lipsa de patriotism a ofițerilor revin în actualitatea jurnalului său din 10 februarie 1917. Din informațiile unui pacient, Radu Budișteanu, reiese că în satul său domnește o mizerie groaznică, soldații mor de tifos, de inanție și se simte lipsa medicilor. Deficitară este situația armatei române și în privința vestimentației. Astfel, pentru o companie au la dispoziție 18 cămăși și șase izmene, restul fiind distruse²⁷.

Pesimismul acestuia nu este împărtășit de R. Dona, care îi percepe pe soldați ca afișând figuri vesele, sunt vioi și puternici. Este în schimb dezamăgit de ofițerii care sunt chiulangii, iar în comisii solicită servicii sedentare sau auxiliare. Situația este asemănătoare și în cazul învățătorilor care aproape toți sunt nepregătiți pentru război și tind numai la chiul. Cel mai dezonorant pentru onoarea militară îl reprezintă comportamentul militarilor activi care desemnează recordul chiulului. Astfel, ofițeri cu grad de colonel solicită la cea mai mică leziune serioasă servicii auxiliare, sedentare. Concluzia se rezumă la ideea că în armată este necesar un eroism impus „de frică” mai întâi conducătorilor și apoi trupeii. Astfel, dominant la aceștia este instinctul de conservare și supraviețuire în acest conflict, fapt care poate fi realizat prin transferarea de pe front la servicii sedentare sau auxiliare: „Or fi și buni, dar eu nu am văzut, poate că aceia nu vin pe aici”²⁸.

Acest ultim citat prezintă o importanță excepțională în înțelegerea cât mai corectă a realităților Primului Război Mondial. Conținutul său este inedit prin expunerea sociologică a trăsăturilor de caracter ale unora din ofițeri. Jean Delumeau menționează că o aprehensiune mult timp prelungită poate genera o stare de dezorientare, o proliferare periculoasă a imaginarului și induce naturii umane un climat de insecuritate. Ea devine primejdioasă sub forma de angoasă culpabilă, căci atunci individul direcționează împotriva sa forțele pe care se impun să le mobilizeze împotriva agresiunilor exterioare și devin pentru el principalul obiect de teamă²⁹. În această logică, considerăm noi, că trebuie percepute starea de spirit a ofițerilor care nu au apetență pentru susținerea războiului identificând subterfugii pentru a evita cruzimile acestuia.

R. Dona face un aspru rechizitoriu la adresa executării sentinței de degradare a generalului Socec. Umiliința a fost cu atât mai mare cu cât aceasta s-a produs în fața frontului, în public, unde i s-au rupt epoleții, sabia și chipiul. Episodul este relatat în detalii, ceea ce denotă că a fost afectat de această sancțiune aplicată unui general român. În concepția sa generalul Socec era o persoană gentilă, primitoare și corectă. L-a întânit în Vaslui, în așteptarea judecării procesului său și căruia i-a mărturisit că

²⁵ *Ibidem*, p. 42.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 45.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII). O cetate asediată*, vol. I, traducere, postfață și note Modest Morariu, București, Editura Minerva, 1986, p. 31.

nu poate fi culpabilizat doar pentru o eroare: a locuit într-un sat localizat cu 10 km mai departe decât unde se impunea situația, dar aceasta îi era permis deoarece în ipostaza de comandant al diviziei putea locui unde și-ar fi dorit. Confesiunea generalului Socec continuă cu momentul derulat cu câteva zile înainte de acest trist episod, când a fost victima unui accident, fiind lovit auto-ul său de un obuz care l-a aruncat la 4 metri distanță, fără, însă, să-l rănească. Frustrarea generalului Socec, întemeiată de altfel pe argumente în favoarea sa, consimte la ideea că dacă nu avea șansa de a fi ocrotit de destin, ar fi fost decorat și numit cu apelativul „eroul de Socec”³⁰.

Reacția sa vituperantă era îndreptățită de faptul că generalul fiind obosit, surmenat, în tensiune nervoasă, traumatizat de impactul obuzului, avea circumstanțe de a se retrage într-un sat aflat la 10 km, mai ales că orice comandant trebuie să fie protejat de emoții pentru a avea clarviziune în executarea și transmiterea ordinelor. Un argument în favoarea sa este scrisoarea generalului Constantin Prezan, datată între 10-20 septembrie 1916, în care îl felicită pentru comportamentul său pe câmpul de operațiuni militare. Din jurnal reiese că publicul, după o tăcere mormântală în timpul degradării, a izbucnit în hui duiele la adresa celor care îl însoțeau la dubă, distrus și degradat³¹.

Peisajul dezolant, dureros, al lipsei de solidaritate din societatea românească, a înmulțirii crescânde a speculanților este reliefată critic în jurnal de R. Dona. Frauda este alimentată de lipsa de intervenție a autorităților statului în stoparea abuzurilor și a creșterii constante a prețurilor: „Ce mai trebuia hui duiala pentru nenorocitul fără nici o putere? De ce nu se hui duie mizerabilii cei adevărați cari ne nenorocesc zilnic prin nepăsarea lor în conducere, prin egoismul lor feroce? De ce nu se linșează speculanții cari ne jupoaie? De ce nu se dă nici o sancțiune pentru abuzurile fără margini la care suntem expuși noi, victimele pasive? Unde sunt energiile mulțimilor indignate sau cari se indignează de fapta nedemnului general (!) și-l hui duiește după ce a murit? De ce dorm toți cei ce pot face ceva și pentru noi, batjocoriții soartei lăsați la cheremul speculanților și incuriei extraordinare administrative? Un creion – același – se vinde într-o prăvălie îndoit ca preț decât în alta, și așa au toate articolele. Pâinea aceeași se face de 750 de gr. Acum 10 zile s-a redus la 20 de bani prețul ei, căci pâinea e din cea mai proastă calitate: tărâțe, pământ, mucegai, murdară etc. De ieri s-a ridicat prețul cu cinci parale tot la aceeași infectă de scârbă pâine. De ce? Off!!!”³².

Acest text este semnificativ sub aspectul indignării justificate împotriva ordinii sociale considerate nedrepte de către R. Dona, în care protejații regimului încarnează corupția, iar speculanții nu sunt sancționați de instituțiile statului. Mai mult, citatul ne-a transmis imaginea stării sale de spirit care a traversat perioada războiului în cultul adevărului și al ajutorării semenului aflat în dificultate. Inconsecvența mulțimilor, amintită de autor, a fost dezbătută de sociologul francez Gabriel Tarde, care menționează că momentele de nebunie colectivă s-au manifestat în toate perioadele istorice, oferind exemple mulțimile romane acuzând creștinii de incendierea Romei, mulțimile din Evul Mediu care preiau suspiciunile împotriva evreilor sau ereticilor

³⁰ R. Dona, *op. cit.*, p. 45-47.

³¹ *Ibidem*, p. 47-48.

³² *Ibidem*, p. 48.

albigenzi, îndoieli care la nivelul sensibilității lor devin elemente de demonstrație³³. Din această perspectivă enunțurile sociologului francez explică instabilitatea, labilitatea psihologiei mulțimilor, care în contextul generalului Socec degradat au reacții materializate prin stigmatizarea și anularea personalității acestuia.

Interesantă din perspectiva informațiilor prezentate este scrisoarea din 15 februarie 1917 din Vaslui. Însemnările sale evocă trăsăturile unui soț atent la necesitățile familiei, la caracterul servitorilor, care la cea mai mică observație îl amenință cu plecarea, dar și bunăvoința și înțelegerea soției sale, Niculina. Elocventă în acest sens este dificultatea de a angaja doi servitori onești, deși refugiați sunt omniprezenți, dar autoritatea statului le oferă mâncare gratuit și evident că ei preferă să muncească conform propriilor dorințe³⁴.

Așa cum precizau Antoanella Astorri și Patrizia Salvadorri, prelungirea conflictului consumă resurse umane și materiale în ritm accelerat, fapt care determină intervenția statului în economie, aceasta devenind tot mai pregnantă la nivelul diferitelor state naționale. Ca urmare, asistăm la apariția în toate statele beligerante a unor instituții destinate să gestioneze economia³⁵. În acest sens, Raul Dona mărturisește că este necesară înscrierea la Poliție sau la Garnizoană pentru a obține bonuri de pâine: „Această formalitate, ca și celelalte, e făcută ca să plictisească și să exaspereze pe nenorociții de noi. Va trebui să aștepți cu ceasurile până ce un biet funcționar zăpăcit – unul singur pentru atâta lume – va izbuti să satisfacă lumea, care se înghesuie ca românul necioplit, strivindu-se pentru un bon de carne (100 gr.) sau de pâine infectă (o scârbă)”³⁶.

Simona Nicoară și Toader Nicoară consideră că imaginea celui alt desemnează unul dintre domeniile interesante ale imaginarului colectiv, căci el generează atitudini și comportamente sociale și explică complexe relații interumane. Necesitatea imperioasă de distincție a unui „țap ispășitor” și teama de necunoscut influențează imaginea Celui alt. Imaginea Străinului ca exponent al multor nenorociri a desemnat unul dintre elementele instrumentalizate în mod abil de naționalism³⁷. Pornind de la aceste teoretizări, Raul Dona surprinde că refugiatul civil sau militar este un element de dispreț pentru cei mai bine situați social, iar pentru negustori este „gâsca de jumult”. Nemulțumirile sporesc exponențial cu percepția negativă asupra autorităților statului și reacțiile sale exprimă revolta împotriva corupției funcționarilor publici: „Primarul local e un bandit, un tâlhăroi în toată accepțiunea cuvântului. Hoțiile lui sunt nerușinate și cunoscute de toți. Fură de la vitele ce se rechiziționează pentru tăiat sume enorme (după spusa prefectului)”³⁸.

În accepția medicului prețurile maxime decretate de autorități la articolele de primă necesitate nu fac altceva decât să ocrotească aviditatea negustorilor și a spe-

³³ Gabriel Tarde, *Opinia și mulțimea*, București, Editura Comunicare.ro, 2007, p. 152-153.

³⁴ R. Dona, *op. cit.*, p. 49.

³⁵ Antonella Astorri, Patrizia Salvadorri, *Istoria ilustrată a Primului Război Mondial*, București, Editura Enciclopedică RAO, 2005, p. 104.

³⁶ R. Dona, *op. cit.*, p. 49-50.

³⁷ Simona Nicoară, Toader Nicoară, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană/Mesagerul, 1996, p. 198-199.

³⁸ R. Dona, *op. cit.*, p. 50.

culanților. În acest context, evreul comercializează o poșircă de vin infect cu 2,60 lei, când prețul vinului variază între 1 și 3 lei, argumentând că este din cea mai bună calitate. În ciuda prețului ridicat, produsul are cerere pe piață, fiind cumpărat la prețul ofertat de evrei de către rușii înfometați, însetați și de milițienii români³⁹.

Un aspect important al însemnărilor se referă la identitate și alteritate, ca noțiuni esențiale prin care desemnează comportamentele protagoniștilor volumului în timp de război. Devotat cauzei naționale, critic vehement al administrației și al celor situați în conducerea statului, Raul Dona constată lipsa unei autorități a statului și a persistenței imposturii, minciunii în toate sectoarele de activitate. Profesionist de excepție, soț și tată grijuliu la problemele familiei, autorul își exprimă decepția profundă asupra modului cum se gestionează activitățile economice și sociale ale țării în Primul Război Mondial: „Nu există administrație, nu există control, nu e bună-credință; numai hoție, obrăznicie, minciună, praf în ochi, chiul și rățoială de sus și până jos. La spital mor bolnavii de ger; cu toate reclamațiile făcute, lemnele tot nu se aduc, deși care cu lemne vin cu sutele în oraș. Zilnic, pentru particulari, care militare și civile. De ce nu se dă la spitale? Când îi spun prefectului, te comblează cu explicații: că nu e adevărat, că se dă tot ce se cere, că are să cerceteze, că are să dea ordine imediate etc. etc. Vorbe, vorbe și nimic! Impostură! Cu mine personal e foarte gentil și a fost foarte gentil, dar e destul asta?”⁴⁰.

Citatul este elocvent pentru viciile societății românești, cu origini fanariote, care au proliferat vertiginos pe fundalul momentelor dramatice ale războiului de întregire națională. Dumitru Drăghicescu susține că influența grecească din Fanar s-a repercutat în spiritul public prin duplicitate, perfidie dezbinatoare, echivocul corupt, lipsa de demnitate și prin lingușiri⁴¹. Toate aceste deficiențe de ordin moral au influențat pregnant evoluția societății românești, iar afirmațiile medicului militar R. Dona exprimă cu acuratețe prezența lor la nivelul mentalității colective românești.

Însemnările din 20 februarie 1917 sunt o mărturie tulburătoare asupra trădării cauzei naționale de către colonelul Sturdza, fiul fostului prim-ministru Dimitrie A. Sturdza, și locotenent-colonel Crăiniceanu, fiul fostului ministru de război Grigore Crăiniceanu, dar și despre situația din spitale. Bogăția de informații istorice remarcată în atâtea situații se verifică și de data aceasta prin abundența ideilor focalizate pe stigmatul amintitelor acte de trădare. Cultivarea memoriei de către Raul Dona este un demers intelectual de mare rafinament literar atât prin prisma obiectivității în prezentarea evenimentelor, cât și a surselor utilizate în descrierea realității. Astfel, colonelul Sturdza a dezertat în tabăra germană după ce ar fi ucis doi ostași, iar Crăiniceanu a fost arestat venind dinspre tabăra adversă cu un rulou de hârtie, care au reprezentat proclamații semnate de Sturdza către soldații și ofițerii de sub comanda sa ca să dezerteze la germani. La nivelul sensibilității militarilor circulau informații conform cărora locotent-colonelul Crăiniceanu va fi executat; tatăl său s-ar fi pronunțat că în măsura în care faptele imputate sunt adevărate, solicita executarea fiului său, iar fra-

³⁹ *Ibidem*, p. 50-51.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 51-52.

⁴¹ D. Drăghicescu, *Din psihologia poporului român. Introducere*, studiu introductiv Virgil Constantinescu-Galiceni, îngrijirea ediției, note Elisabeta Simion, București, Editura Historia, 2006, p. 252.

tele său, care este tot ofițer, ar fi afirmat că dorește să devină comandantul plutonului de execuție⁴².

În virtutea logicii imaginarului, aceste informații sunt percepute ca un act de dezonoare pentru o familie de militari, mai ales în momentele de război: „Unii spun: ce familie de nebuni, de nevropați. Cine știe dacă o pată așa de rușinoasă pe o familie de militari n-ar face pe mulți să-și iasă din minți în asemenea momente, mai ales de război”⁴³.

Ultima secțiune a însemnărilor din 19 februarie 1917 se referă, așa cum era de așteptat, la egoismul feroce dominant la Vaslui, la lipsa de empatie cu suferințele bolnavilor din spitale și la afacerile imorale care se derulează la nivelul oficialităților locale. Un exemplu în argumentarea opiniei sale este că în ultimele trei zile nu s-au încălzit sălile pacienților din spitale, fapt ce poate conduce la congestii interne din cauza gerului și la decese, în condițiile în care temperaturile în timpul nopții ajungeau la -21 de grade. Paradigma afacerilor necinstite este și faptul că s-au cumpărat trei vagoane cu țărâte alterate pentru pâinea populației, în timp ce primarul, prefectul și câteva notabilități își fac pâinea în casă. Alt aspect criticat sever de Raul Dona se referă la transportul pe jos al bolnavilor până în localitatea Oprișeni, în condițiile unei indifferențe generale a autorităților asupra sănătății lor. Aceste momente dramatice i-au generat accente disperate de revoltă, care se materializează printr-o vehemență verbală împotriva autorităților insensibile la suferințele eroilor care au luptat pentru înfăptuirea României Mari: „Câtă jale, câtă indiferență! Aceștia sunt eroii cari și-au dat tot pentru România Mare, și ce le dă lor în schimb statul acum, când nenorocirea îi ținutuește prin boală? Nu vor căpăta mâncare până mâine desigur, vor ajunge noaptea târziu, morți de oboseală, zdrobiți de boală, înghețați, rebegiți, îndurerați, deznădăjduiți, într-un sat ocupat deja de alții. Unde vor dormi? Ce îi așteaptă? Vor găsi un adăpost cât de mic? E foarte probabil că mulți nu-l vor mai găsi”⁴⁴.

Sugestiv pentru dezorganizarea administrației și a lipsei sale de eficiență este și finalul însemnărilor din 27 februarie 1917. Medicul Raul Dona constată izbucnirea holerei în orașul Vaslui cu șase cazuri confirmate. Tifosul exantematic s-a manifestat cu o forță virulentă și asupra personalului medical. Subliniem că evoluția rapidă a tifosului exantematic a avut loc pe fundalul deficienței în aprovizionarea cu alimente, lemne pentru încălzirea locuințelor, spitalelor și a instituțiilor. Comportamentul neglijent al administrației este fenomenal, încât traseul spre gară este însoțit de cantități mari de fecale, iar mirosul devine îngrozitor. Abuzurile autorităților locale se exprimă prin faptul că primarul s-a aprovizionat cu apă direct din conducta care transporta apa de la sursă în rezervor. În acest context, oamenii nu au apă de la ora 9 dimineața până la ora 9 a zilei următoare, dar primarul are asigurată aprovizionarea cu apă⁴⁵.

O preocupare constantă în jurnalul său o reprezintă situația dramatică a spitalelor, generată de insuficiența cronică a medicamentelor și a condițiilor pentru îngrijirea bolnavilor. Astfel, Raul Dona este stupefiat de absența oricărei măsuri de igienă împotriva proliferării holerei în oraș: „Azi mi-a adus, în 12 ore, 12 bolnavi de primit

⁴² R. Dona, *op. cit.*, p. 54.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 56.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 58.

în spital, cari de care mai plini de păduchi. Trebuie să-i pui la pat, fără a-i putea spăla, căci apă nu-i, umple deci tot de păduchi și, dacă mâine ar fi spălați, ei tot au umplut paturile și pe vecini de păduchi sau de germenii altor boale”⁴⁶.

Atașamentul deosebit pentru profesia de medic, implicarea energetică în tratarea și vindecarea pacienților îl determină să evite să se conformeze exigențelor birocratice impuse de autoritățile medicale. Cu franchețe, recunoaște că i se solicită tot mai multe statistici, încât nu mai are timpul necesar să facă medicină. Personal, subliniază că are oroare de statistici și înceacă să se sustragă, pe cât posibil, de la această plicticoasă și inutilă muncă. Realmente, consideră că ar fi mai util dacă s-ar mătura, spăla și s-ar dezinfecta, decât să întocmești statistici. Astfel, pe baza experienței de medic militar și a realităților din spitalele românești afirmă că feșile utilizate în pansarea răniților au servit cel puțin de 30 de ori la toate infecțiile. Cutremurătoare prin sinceritate sunt afirmațiile conform cărora feșile sunt spălate fără săpun, căci acesta este dificil de achiziționat și acestea sunt întotdeauna reaplicate⁴⁷.

La finalul acestui studiu, se impune formularea următoarelor concluzii:

Jurnalul inedit al medicului militar Raul Dona este o panoramă a societății românești confruntată cu dificultățile Primului Război Mondial, unde autorul critică vehement fenomenele de speculă, corupție și mizerie din spitale. Însemnările sunt redactate sub formula unor scrisori adresate familiei, din care reies atât preocupările pentru a-și proteja familia, dar și momentele dramatice pe care le traversa societatea românească din perspectivă economică, socială și politică.

Însemnările sale descriu dramele războiului, cu frustrările și dezamăgirile provocate de penuria de alimente, lemne și de medicamente, și atitudinea militarilor față de război. Soldații români sunt percepuți ca fiind optimiști și puternici, în timp ce ofițerii solicitau în comisiile medicale transferul la servicii auxiliare sau sedentare. De asemenea, Raul Dona oferă informații asupra dezertării la inamic a colonelului Sturdza, fiul fostului prim-ministru al României, Dimitrie A. Sturdza, și a locotenent-colonelului Crăiniceanu, fiul generalului Grigore Crăiniceanu. Aceste informații sunt prezentate ca fiind acte de dezonoare pentru o familie de militari, mai ales în situații de război.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 58-59.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 59.